

Lászlóffy Csaba

ÉLET, KIBEN ROSSZRA INGERLÉS TANYÁZ

A mikor felszállt a vonatra, úgy érezte, hogy teste üres; ez a könnyedség mégsem segítette hozzá ahhoz, hogy be ne süppedjen a bársonyülésbe. Elmúlt a nyár, mindjárt vége az őszenek, s az agyban (vagy talán a tekintetekben is) mintha tovább lobognának a pipacs pokollángocskái. Pedig a strandok rég bezártak, nem ingerkedik szabadon a sok napra tárult váll, mell, a kihívóan megfeszített combok, a barnulásra vágyó, elernyedte porhüvelyek, mint hűtestű szalamandrák a homokban, a nedves mozaikkockákon. Ő, mindenestre, fölkészült bármilyen veszélyre, nem kívánt külső beavatkozásra. Kihűlt szobában, lehűzött redőnnyel várta ki a virradatot, öntötte magába a fanyar ízű bort (abroszt sem terített az üveg alá), érezvén, hogy nem megy a búvárkodás és háborgó szívét ijedtséggel tölti el a leszboszi dalok enyelgő hangja a fényes trónusú, halhatatlan Aphrodité előtt; már nem váltott ki belőle szenvedélyt a művészet diadala, hogy Szapphó Isten csefonó lányán is túltesz. A kedves emlékeket, mint ékköves gyűrűk és antik serlegek tompa fényvillanását is ki szerette volna rekeszteni záruló szívként elkomoruló hajlékából...Pőfög a mozdony, kattognak a kerekek; végre úton van, ha célba érni úgysem fog már. Minden lekerekített (élet)út, minden kiteljesedett szépség a görög szükségszerűség és derű illúziója csak. A fülkefüggöny halotti lepel gyanánt vet arcára árnyékráncokat.

Amióta utolsót sípolt a vonat, csak töpörödött, fehér falú tanyák, a rozsdá kikezdte tájba kicsapott állatok, s szelíd angyalszemű kékségű ég... Azelőtt történt egy és más, igaz. A Platón ketős varázstekintetével néző (Janus)arc egyfelől a görög életre nézett vissza, másrészt egy eszményi világot keresett, mely azonban megint csak az első emlékléletet látszott tükrözni, oly magas régiókban, hol földi tüdő nehezen tud lélegezni.

*

Mégsem éltem én itt úgy, mint akinek nincs földi hazája - pillantott hátra Péterfy Jenő a

magyar lapályok, lelkek s lidérces nádasok felé. - De van valami rejtély, amit nem voltam képes megfejteni. Miként annak a bámulatos szépségű velencei lánynak el-elforduló arcélét, midőn beléptem a lábam alatt imbolygó gondolába. Én már útra készen. Ő viszont, mint aki páholyban szeretné látni magát, az ismeretlen élményre várva mindenáron. A leülepedett vágyat felkavarni-kész szeleburdi gyönyör. Csakhogy ilyenkor rendszerint (mint törzspáholybeli ezt már tudtam) elég, hogyha a nézőtéren valamilyen mozgolódás támad - ne adj' Isten, virágot vagy rothadt paradicsomot kezd dobálni a színpadra az együgyű hálával telített vagy felbőszült közönség -, elég egy gyors fejfordulása a szépségnek, hogy elcsituljon bennünk az érzés. A csöndes elragadtatásból a nevetséges kotkodácsolásszerű zűrzavarban minden lehet, csak éppen ekstázis nem. A pánik elorozza orrod elől, vagy legalábbis eltorzítja a művészi hatást, olyannyira, hogy semmilyen arcfestéssel, púderrel, pótszerrel nem lehet helyrehozni-pofozni. A legkisebb fészkelődés, susmogás nyugtalanságot vált ki belőlem, hogy kész vagyok hanyatt homlok menekülni. Akár a gyilkos cinkostársa a tett színhelyéről, hogy megőrizze névtelenségét.

A qui un poète est-il bon? Mire jó egy költő ha már megszületett? Nem kérte senki rá - nincsenek életben már, hogy számon kérjem tőlük: a könnyű pezsgő-felhőkben járó, szélhámosan csapongó apától, s a békétlenkedő, vakbuzgósággal büntető anyától. Barátaim (Lederer Béla, Angyal Dávid) bizonyára úgy vélekednek, hogy aminők a szülők együttvéve, olyan lesz a gyermekük is, a sajátságok fokozott mértékben nyilvánulnak meg az utódban. Nálam azonban az ellentétes tulajdonságok le kellett hogy rontsák egymást!... Miért nincs hát bennem több szélhámos-nagyvonalúság s gazemberség-reflex, mint egy útkaparóban, s annyi közvetlenség bár, akár egy kóbor ebben?!...

Anyámmal hant alá temettem összes domestiális érzelmemet, naponként jeget hozatok, abba „frappirozom” maradék életkedvemmet, és saját ablakom tükörképében úgy bámulom magamat, mint valami indifferens monsieur-t.

Átérzem teljes súlyát és igazságát mindennek, amihez valaha is közöm volt. Budapest eltiprott életekkel van kikövezve. Abbáziai hotelomból Lybia, Egyiptom felé nézek, Keletnek, hol őseink annyit szenvedtek, míg nyugatnak tartva aztán kiverekedtek maguknak (alkudozni képtelen lévén) egy kis presztízst a világ színe előtt.

*

Fázósan huzogatja fel ölébe csúszott úti tákaróját, s a vele szemben ülő, fürkésző tekintetű fülketársra pillant, aki sehogy sem boldogul borzos cilinderével. Jobbra, balra tologatja, legalább telik az idő. Rövid nyakú, tömzsi emberke, egészen olyan, mint az ő jóakarója, Gyulai Pál, akit utóbb utolért az őfelsége iránti tisztelet (ebben talán Jókai is ludas), a hazafiúi óvatosság - akadémiai körökben újabban ez a „divat” -, minek következménye, hogy kénytelen eltűnni a diákság indulatát, gúnykacaját. Az óráján is ellene tüntet már az egyetemi hallgatóság, abcugolja a professzor urat, amiért nem mert koszorút küldeni az aradi vértanúk emlékművére a Kisfaludy Társaság nevében.

Ha valakinek, méghozzá a nemzet nagy írójának, Jókainak a király fizeti ki felgyült adósságait (vagy Erzsébet királyné a hitelező, akinek az öregúr állítólag személyesen szokta elvinni dedikált köteteit? tökmindegy), az ilyesmi már kívül esik bármely stílusjelenségen-vitán, minden esztétikán. Péterfy a fülkehomályban megtapogatja kissé fölfelé álló, tüskés „Nietzsche”-bajuszát. Szerencsére, ő nem csupán öltözékében gondos, pedáns; adósságcsinálásban is igyekezett mértéktartó lenni. Egy-egy finom szivar vagy jó bor inkább segít az emésztést; s mindenképp egy kevés, ami nem fekszi meg a gyomrát. Mert neki az is kényes. Mint lehet kedvence a Sacher-torta, ha nem friss vajjal készült! Legutoljára azért szagolgatta annyit az elébe rakott tányért az előkelő társaságban.

Csömör ellen olykor egy szem mazsola; mint amilyen az a Heltai-vers volt. „A fölség szolt: „Valóban nagy öröm! / Igaz, hogy a szonett divatba jön?” Magában már nevet, noha egy arcizma sem rezdül. A gyorsvonalat a határon rostokol; Ferenc József - a Heltai-paródiában - a *Költészeti Csarnokban*.

Az egyenruhás urakra váró utas egészen átadja magát a szellemi élvezetnek:

„Hogy a király a nagy kapun belépett,
Doktor Falk Miksa mondott szép beszédet,
Örömpresve jelentette ki,
Hogy ez a csarnok a költészeti.

„Szép, szép, nagyon szép” - mondta őfelsége,
„Hogy ennek is van pavilonja végre.
A versek ugye-bár gyártatnak itt?”
Meggérdezünk” - így szolt Falk - „valakit.”

„Kik ülnek ott mogorván egy rakáson?”
- Ezek poéták, felség, megbocsásson.
„S ki az, aki őket megihleti?”
- A múzsa, fölség, mondta Falk neki.

Mi boldog volt a múzsa, óh mi boldog!
Reá a földég nyájasan mosolygott,
S azt kérdezi: „Régóta áll a gyár?
Külföldre is exportálnak-e már?”

Péterfy csontjai ropognak, a nyakában nyilalásokat érez. Sajogni kezd a bal válla, bizonyára az időjárás miatt; Olaszországban remélhetőleg még tart a meleg. Az út fárasztónak ígérkezik, szeretne elbódulni, miként az üres Bristol halljában annak idején a pezsgős est után. Ki is volt vele a kollégák közül? Ha emlékszik, csak a fiatal Riedl tanár úr. Levetették a cipőjüket (melyikük is kezdte?), és egymást célba véve, azzal dobálóztak. Azon az éjszakán valamelyes büszkeség töltötte el, hogy lám, excentrikus mertem lenni!... Másnap aztán örült annak, hogy az a két-három hölgy szemtanú diszkrétan kezeli a különös epizódot. Szerencsére, csak évek múlva kezdtek terjedni a mendemondák „psychikus depressziójáról”. Ő különben örökké viszolygott a látványos szélmalomharctól; alkatilag a sors nem őt szemelte ki a Don Quijote-szerepre itthon. („Azt hisszük, dráma lesz belőle, / Pedig csak

egy kis epizód.”) Nem minden Petőfi-utánczó elvetnivaló. Kár, hogy nincsen ideje észben tartani a sok nevet. De hát az ő mestersége nem az érzékenykedés, inkább a távolságtartó gúny, még hogyha nem is ő gyártja a diszharmoniót. Csak tetten éri, mint érdekességet. Megannyi csökevényt vagy elburjánzó dudvát... Betegséget... Dagályt...

Lassacskán elszenderült; s álma sokkal különlegesebb látvánnyal ajándékozta meg, mint amilyent a Bristol halljában ő produkált volt.

... Az a 250 néger atyafi, kik az ezredvégi ünnep tiszteletére Afrikából Budapestre jöttek, most ott tanyáznak az Állatkertben. Ruházatuk mindössze egy tarka szövetű lepel. Van tehát mód tanulmányozni testalkatukat, s ez már magában is megérdemli az 50 krajcárnyi beléptidőjét, mivel a négerék mitőlünk olyannyira elűtő emberek. De fokozza a látvány becsét a határozott esztétikai élvezet. Szébb idomokat aligha lehetne találni... Ott ülnek saját készítményű számolyaikon, ki-ki pálmalevelekből összetakolt kunyhója előtt. A kovács lándzsavéget kalapál; egy másiknak az a mesterisége, hogy tökhéjakat díszít, durva késheggyel cirádákat vésvé rájuk. Van kuruzsló, ki ért a gyógyfüvekhez; ha kinek valami baja van, őhöz fordul...

Az Állatkert is egyre messzebb van, nemcsak Afrika. Kint megvirradt, a nap izón süt be a vonatfülkébe, ahol még az álomfoszlányok díszmagyarba öltözött daliái kísértenek. (Pedig a díszmagyar nem az Adriaparra szánt öltözet.) Izzadt orcák, a lovakon szerszám, ruha csupa hab. (Még nem a tenger habja.) S a harsogó éljenzés, bandériumkíséret?... Ez még mindig a millennium. A vérmezőnek elnevezett sík térségen hemzseg a sokaság. ("Él magyar, áll Buda még!") - legjobb skandálni a feliratokat.) Körös-körül hatalmas póznák, sátrak felállítva, lacikonyhák, csapszékek, látványosbódék... Mind olyasmi, ami elől ő menekülni szokott.

Elég bepillantani a kitergetett újságlapokba:

„Képünkön látható még az atlétabál táncrendje, mely egy kis kápolnát ábrázol kék plüss falon feltüntetve. A mélyedésből egy kirohanó atléta alumíniumból készült alakja lát-

szik, a kápolna talapzatán pedig a magyar atlétikai klub címere és monogramja látható, szintén hazai gyártmány, Fábry ezüstművestől. Negyedik képünk a technikusok táncrendje; ez fogaskerekű vasút mozdonyát ábrázolja, s ennek szerkezete annyira tökéletes, hogy ha meghúzzák, fut is egy darabkán. Az elmés találmány nagyon kapós a hölgyeknél...”

Az olvasó, ha szegény is, morfondíroz magában az utazó Péterfy, hátha megszédül az elmésségektől (kitapogatja nyaka körül a kellemetlenkedő dudort), és megfelelkezik bajairól, mint én erről a növekvő „púpocskáról”, ami miatt székely pedellusunk gyávának titulált. Ha orvoshoz nem is megyek, úgymond, de bicskájával ő egy-kettőre kikanyarítja onnét, persze csak a fölöslegest... Gonddal és bajjal teljes volt a múlt esztendő - ha jól emlékszik, éppen ezekkel a szavakkal kezdődött a Budapesti Szemle újévi vezércikke; Lederer Bélával össze is kacsintottak a redakcióban, s már kalkulálni kezdtek - két agglegény - a családos kollégák szerint reájuk ugyan alig vagy csak módjával vonatkozókat. A cipő ára 25%-kal, a liszt három hónap alatt 9 krajcárról 17 krajcárra, a fehér kenyér 12 krajcárról 20-ra emelkedett; a disznóhús és a zsír 10%-kal drágult, a szárnyas hús 30-40%-kal, a „fűtőszerék” ára pedig egyenesen „mesés”. Egy kétszobás lakásnak tíz évvel ezelőtt 200 Ft volt az évi lakbére, most 3000 Ft. „Nem sikerült megnövsülnöm” - jegyezte meg Lederer; rokonszenves benne, hogy nem igyekezett minden áron egyetemi tanár vagy képviselő lenni, független akart maradni ("szóval egy hajóban utazunk, már ha az olyan vénlegény, mint én - meg ő - független lehet egyáltalán; Lederer eljegyezte egy ezredes lányát, de nem lett belőle házasság, én még odáig se jutottam: kosarat kaptam egy huszonegy éves tüneménytől"). „Mióta a mama meghalt, nekem nincsenek családi gondjaim - vette át a szót kollégájától ő a redakcióban -, lassan mégis (vagy talán pont emiatt?!) embergyűlölő kezdek lenni.”

Forgolódik, nem találja helyét a vonatfülkében, mintha hőség bántaná, a homlokát törölgeti. Majd kimegy a folyosóra, és szivarra gyújt. Utoljára egy kőkorlátra felkapaszkodva szívták Ledererrel együtt ezt a finom szivart;

akkor az ő anyja még életben volt, egy sienai sikátorból kibukkanva gondolt rá éppen, hogy bizonyára most is a fiáért aggódik a József körút 27. szám alatt, szélütéstől bénultan, kifinomult idegrendszerét s a fölös képzelgéseket tőle örökölt s továbbvivő fiáért, aki közben az olasz lovagvilág káprázatos operadíszeitel között lépdelt egy holdas éjféle órán, mely a legkísértetiesebb rablóromantikával, egy darab középkorral ajándékozta meg őket, világjáró magyar elméket; s ahogy úgy hátradőlve, lábukat lóbálva a kőkorláton ültek és nagy elégedettséggel fújták a füstöt, poros üstökükkel, melyre különös égi fény permetezett, sikerült megfélemezniük arról, hogy a budapesti reáliskola szerény jövedelmű tanárai.

Óróra különben sokan azt képzelik, hogy a csúcson van, vagy legalábbis minden erejével meghódítani szándékszik azt. Mint amikor Angyal Dáviddal nekivágtak a Berger Tirol hegynek a húsvéti szünidőben jó pár évvel ezelőtt. Kezdetben gyerekjátéknak tűnt a mászás. Egy órányi csúcstól aztán kitört a vihar. Bőrig áztak, kiránduló társa tehetetlenül csúszkált, majd erőtlenedve hullott vissza a folyékony sárba. Ő azonban gyöngéden fölemelte, és húzta-vonszolta magával. Félhangos dadogással a görög kultúra csodatevő erejére, holmi lélekvándorlásra hivatkozott, valójában az életosztón oly nagy volt benne akkor, hogy makacsul fordult szembe az előre fel nem mérhető körülményekkel, veszéllyel, minden alkalmi sorscsapással.

Azavarosan (rád) támadó fergetegben lehet-e esélyed. Hiszen percekkel korábban meg nem gondoltál arra, hogy a szelíd, gyapjas fellegekben farkasordítás rejtőzik. Olaszországi kalandozásaid során, kolostorokban, templomhajókban, képtárakban, az áhítat és csodálat isteni pillanatain túl is mindvégig a görög szellem vezérelt, mely nem ismeri a korlátozottságot; a törés és salak nélkülit meglátó esztétika örökifjúsága. Ez hatott századokon át ellenállhatatlan erővel a kiváló emberekre, a történetnek oly örökségét őrizve féltékenyen, melyet a civilizáció újabb rohamaiban kultúránk könnyen elveszíthet. Ott, a tiroli hegyek közt, a levegőt felfűtő, fenyegető villámlásban reméltem megpillantani bajtár-

sam igazi arcát. „Más úton térünk vissza Lienzbe”, mondtam neki megnyugtatólag.

A természet hangjától elandalítva könnyebb szeretni felebarátainkat. Otthon a kopott albérlésben csak a süket csend, a hit és a hitegetés hiánya. A mama kérlelhetetlen ambíciója valami nagyot várt tőlem, a Dante-tanulmány és a görög irodalmi arcképek után is. S a karrier egyre késett.

Két év óta olyan volt, mintha gyermekem lett volna - írtam jó Haraszti Gyulának Kolozsvárra. - Örült, mosolygott, ha a szobába léptem, s csüngött az életen mint valami nagy gyönyörűség...

Meg kellett volna könnyebbülnöm az után - adtam ki magam gyöngeségemben Lederernek. - Hiszen nekem más gyóntatóm nem volt, csak az anyám. Tudom, azt képzelték, hogy olykor már terhes is lehetett számomra... Benned különösképpen ott visszhangzik még talán néhai kifakadásom a gyónásról. Én a híres Phaedra-szarkofágot látom magam előtt a girlentini dóm sekrestyéjében, amint fojtott indulattal megállok, s kimondom: „Ezek öltetek meg engem, gyónással!”...” Te visszapillantasz a homályos szögletbe a potrohos papra, ki magából kikelve ült a magas támlájú zsölylyében és fogait mutogatta az előtte remegve, összetörve térdeplő leánykának. Mire felmérhettem volna, hogy mit teszek, a gyóntatószékhez siettem, és kalapomat hónom alá gyűrve, ökölbe szorított kézzel, szikrázó szemekkel megálltam kihívóan a pap előtt. Mit bántam én, hogy barbárt vagy eretneket lát bennem; nem nyelvi korlát gátolt meg abban, hogy megértessem vele, milyen veszedelmes „játékot” űz a gyermekek lelkével. A gyónás a felnőttben is fokozhatja a félszagséget, a belső zavart, a serdületlent azonban egyenesen megrontja. A vadul vádoló vagy netán ásitását elnyomó felnőtt arc által szuggerált büntudat az ártatlan gyermeklelket beszennyezi.

*

Afülke üvege vakít, behúnyja szemét. Furcsa, mintha nem is a szokatlan erejű déli fény csalná elő könnyeit. Mozart muzsikájának hallgatása közben, barátai mondják, szemében rendszerint kihúny az irónia, elhalnak

a különös szikrák, tekintete bensőségesebbé válik. Hátha gyermeki báj ül ki arcára most is, és ismeretlen útítársai bizalmukba fogadják. Hová lett belőle a kérelhetetlen zenekritikus (valamikor egy lehetséges útnak ígérkezett az is), akinek a Heltai-versben szereplő Falk Miksa, a Pester Lloyd szerkesztője kegyesen felmondott volt, nehezményezvén az ifjú Péterfy őszinteségét, aki Goldmark *Sába királynőjének* zenéjét „olajosnak” érezte, mintha déli gyümölcsök és kondirozott cukor ízét kapná benne a közönség. Pedig akkoriban ő még alig sejtette, hogy hol terem és milyen az igazi déligyümölcs. Azóta minden évben kijutott neki Itáliából, meghalló a tenger morajlását, mint Mikes vagy Zrínyi, órákat sétált az időtlenségben, édes napfényel telve, haza küldött leveleihez néha „csatolt” egy kis abbáziai levegőt, egy rőf tengerkéket, vagy egy olasz hölgy szemének sötétlő pillantását; máskor meg - ha elfogyott a pénz - mint Mohamed koporsója ég s föld között lebegve várta, hogy „Budapestről megjöjjön a denaro”.

Inkább titkon vérez, semhogy ott könnyezze, hol egyaránt olcsó a könny és a mosoly. Hogyan is mondta Kemény Zsigmond? „Állhatatosan hiszem, hogy keblünknek minden hangulata többnyire oly eszmetörmelékből származik, melyet észre sem veszünk. Ily tőlünk független, noha belőlünk támadt hatásocskák közt alakul tetteink növényággya - a *kedélyállapot*.” Mely fátummá lesz, ha kielégítetlen vágyakkal társul. A csalódás érzete lerántja életünkről a remény zöld mezét; így lesz az ember erünniszek nélkül is nagyon boldogtalan. Kedélyünk fonnyad; mint folyondár indái, szorongat valami... Valahányszor szemben állunk a boldogság esélyével, szótlanként (s ingerülten) elfordulunk. A végzettudat mint betegség nő, és fáj belül. A cinizmus könnyebben férközik lelkünkhöz; minél tovább vagyunk a földön, annál több anyagi - romlandó - költözik belénk (Saint-Beuve), s eljön az idő, midőn gyermekhangok, varázslatok hite helyett hibákkal, különöcségekkel, apró, alattomos bűnökkel telítődünk. Az idő erős kérget von a lélek köré; jellemünk is átalakul... Amit önmegnyugtatással fátumnak nevezünk, az nem más, mint megaluvásunk a kényszerűséggel. Már nincs erőnk megkeresni azt a pontot, honnan a szellem ere-

je és a szív gyöngéi eredtek, azt a zilált viszonyt, mely a pszichológiai és fiziológiai tényezők konfliktusából ered. Természeti diszpozíció is, hogy mennyire lesznek erényeink a ki nem fejlődött hibák, s mennyire hibánk a túlzásba vitt erény. A hallucinatív képzelem elhittett magja gyorsan kikel; az ilyenkor támadt víziók az örülésig visznek. A fenyegető képek, a belső indulat jelzi, hogy a jellem végpontjához ért. A lélek és a sors útjait föld alatti üregeknek látja-láttatja a mély kedély. Mindez a lelket a lét durvaságainál jobban kényszeríti magányba, a végleges magába vonulásba.

A melankóliát ő (Jágóval mondja ezt valahol) minden dalból, zsenge korától fogva, úgy szürcsöli, mint menyét a tojást. Az öreg hangszer nem lett hozzá hűtlen ("Ha hegedűművész lehettem volna, ó!"), vénülő napjaiban, mint aki egy kicsit megbillent, mind gyakrabban veszi elő. Angyal Dávid unokaöccsei méltányolják a legjobban ezt a hóbortját, akik egy emelettel feljebb laknak, a harmadikon. Mikor szülei magukra hagyják őket, ő bolondos szenvedéllyel szalad föl a lépcsőkön s kijátssza nekik lelkének legőszintebb felét. Ha közben leteszi a hegedűt, borongás, életuntság ül ki arcára; de aztán megint kendőt csap álla alá, és szinte cigányos vad-sággal játszik, míg erejéből s a kis hallgatóság lelkesedéséből futja.

Csak szellemi ambícióval meddig élhet-e sz?!... Föltette volt e kérdést anyjának is, nemegyszer kihívóan, gúnyosan. Közös kiránduláson, midőn a mama valósággal szemrehányó hangon kérte számon - nem is annyira tőle, mint inkább a megütközni is óvakodó kollégától - azt, ami az ő fiának, egy Péterfy Jenőnek az élettől kijárt volna s amit környezete elorzott, egyszerre csak kedve támadt neki is a gonoszkodásra. „Csak kartlijavitó professzor lett a fiamból!” - méltatlankodott a mama; ám ahelyett, hogy bánkódást mutatott volna, netán egy-két könnycseppet is ejtve, gonosz fináncintettel, ravasz uzsorás vigyorral nézett körül. Ő, anélkül, hogy levette volna szemét a mama arcáról, fölmászott a krasznahorkai „feneketlen” várkút peremére, és azzal ijesztgette az idős asszonyt, no meg az egész ártatlan társaságot, hogy kútba ugrik. Egy következő alka-

lommal már nyíltabban róttá ki a szerepében újfent tetszelgő asszonyra a büntetést, most már barátaival összejátssza. „Akarjátok, hogy a mama megijedjen?” - súgta oda az előresiető házaspárnak, s egy bokor mögé megbújva, revolvért rántott elő és elsütötte. A szegény mama „Aber Jenő!” kiáltással kétségbeesetten tipegett a csattanás irányába, s rémüldözésére fia kacagása volt a felelet. A társaság lemaradva, kínos susputyálásba kezdett: „Valami baj van Jenővel?!... Ez már nem játék, ez már komoly tünet...” Épp az anyjával szemben, ő, aki oly visszafogott, oly kíméletes örökké! „Ó, menjetek már! Amiért mindig azt mondja, hogy rajong érte?!...”

*

Amióta eltemettem, már nem szörnyülködnek a hátam mögött. Legalábbis nem emiatt. Most már jobban kezdi izgatni őket, hogy húsos ajkaimon kívül mit takar még tömött, szűrős bajuszom. (Hogy festem vagy sem, az kis ügy, semmiség.) Egyik tisztelőm kifejtette már nekem, hogy az a két nagy barázda erős szemöldököm fölött a fin de siècle-hangulat jellegzetes kifejezője. Hogy nem viselek magas keménygallért és cilindert a Ferenc József-kabát korában, az mellékes - különködés. De a többi - a lényeg! - rám, illetve belém van írva.

Az emlékeim is.

Egyre többen szoronganak a gyóntatószék előtt. Félszegségükben, félelmükben a sorstól kiszajtolt boldogságérzet tölti el lelküket, hogy kibeszélhetik gyarló, szánalomra méltó létük kis bűneit. Kiáltások, sivalkodás; a pap meghökken, már-már kiesik szerepéből. A mama árnya is ott tolong - hajtja valami; a comb, a hajlatok vonulatán már csak húspangás, szilánkok; szállagörbület esedezik a testetlen kék felé. Elejtett, széttöredezett, eltaposott szavak; mint lábak alatt ropogtatott drága tükörtörmelek. Látom, hogy térdepelnek, az angyali kórus dallamos csilingelését hallom. Meghajlok magam is szomorúan a német gótika boltívei, a sixtusai mennyei kupola alatt. „Gonosz voltál, kevély - mondja az Úr. - A pokol nyel el, de azért hiányozni fogsz.” Arcomon bávatag mosoly, a kevélység hitvitázó, torzsalkodó felme-

nőimnek szól, a szegényházban kimúlt, „gavallér” apámnak, akire gondolva már akkor is nehezen tudtam elérzékenyülni, amikor még szégyellősen térdepeltem a mama mellett, behunyva szemem. Egy ragacsos mancs cirógatni kezdi szeplős képemet, spröd hajamat, s egész ormótlan testével rám nehezedik, amint a szilvóriumos flaskóért előrehajol... Anyám babusgató szája rég megfakult, szeme elapadó tó, keble két süllyedni-kész halom; ahogy port töröl, por rakódik aszott bőrére. Olyan szürke, mint egy egérke - de mielőtt kijárta volna a kétkedés poklát, nő volt. Nő. Az én elfoglaltságom, önzésem okozta, hogy méltóságát feledve hagyta: haszontalan morzsalétében felszippantsa az Úr. Utoljára be se mert hívni magához, nehogy fölfedezze bennem a roppant méretűvé növesztett elhagyatottságot, az egyetlen valamit, amit örökségképpen rám hagyott.

Emlékszem, egyszer haragra lobbant, mielőtt a szakadozott torontáli szőnyegre kiöntöttem a langyos tejet. „Az apád szerzeménye Szinerváraljáról!” - s valósággal topogott a fehér latyakban, fröcskölte felém, mint a tehetetlen indulatot, hogy ilyen balog fiat hagy hátra. Mi lesz velem agglegénységemben, ha ilyen ügyefogyottan élheterlen vagyok!... Másnap verejtékben ébredtem, lucskosan, feldúltan. Ő már világon kívüli magabazárkózottság volt csak. Kevély jelkép. Megfejthetetlen metafora. Képtelen enigma.

Földkaptam a hegedűmet, és torokszorító, rekedt hangokat szaggattam ki belőle nyiszitáló vonómmal. Szerencsére nem voltak itthon a gyermekek a harmadik emeleten; különben a faldöngetéshez, égboltostromláshoz hasonló, vad erőlködést hallhattak volna, még hogyha öklöcskéjüket dugták volna is fülükbe. A bárbar ösztönvilág érthette csupán azt a kant a szukával, Kantot, Hegelt Feuerbach-kal összeugrasztó, torz üzenetet. Mintha csak amiatt jöttem volna a világra, hogy bosszút álljak az értelmetlen kínokért, az annyiszor meggyalázott, megvetett értelemért. Mind gúnyolódhatok vele, ki is nevettem, a világ nem engedi meg nekem, hogy én, a csonka, szerves részévé válhassak. Mert a világnak nincs szüksége ilyen félszeg, törekeny, jelentéktelen kie-gészülésre.

A szépség, a tudás - csak hogyha fáj, akkor lehet igazi. Alázat nélkül a mindenség nem fogad be. A meztelenség, a megsemmisülés a tét - akár az érzékiségben, a hús kielégülésében.

Híjával találtattam valamiben? Marad a szorongás, az iszony.

✱

Úgy képzelte, hogy az eszelősség mindig a nyerssel kísért meg, a hangossal fenyeget. Elég, ha egy kiáltás eltalál, egy élesebb zajszilánk, hogy elvágja a halántékon átütő eret. A moccanatlanság, az átmeneti magány pedig az egyedüli védelmet jelenti az olyan szenzibilis lény számára, mint amilyen ő is.

Ez az, amin rajtavesztett most.

Mintha nem csontjaiban, gerincében hordozta volna, hanem pusztán szellemével próbálta volna egyensúlyban tartani, s irányítani azt, amit a világegyetem törvényei ráosztottak.

„Kegyetlen, nagyon kegyetlen fickó a végzet!”... Ez a felismerés már tizenkilenc éves korában ólomsúllyal nehezedett rá, midőn fölfedezte családi környezetében (nemcsak amiatt, hogy szülei elváltak) a harmónia-hiányt. S önmagában is. Eltér Elizék biedermeier hangulatú székesfehérvári hajlékában élte meg leghatékonyabb lelki kúráját - ki hinné, hogy harminc évvel ezelőtt volt! A kert virágai, a poézis, a klasszikusok (Beethoven, Mendelssohn s az ördögi Schumann) hangjai mellett az első szerelem jelentette akkor a világharmóniát. Mennyi gazdagság együtt!... Azóta mintha kontárkézre került volna minden; akár a nemzet maga is. Mely régen volt olyan szegény kiválóságokban, mint most. A közszellem eliszaposodott. Látszólag minden úgy van, mint volt. A tojásan sem látszik meg, hogyha megzárul.

Vajda János megjegyzése jut eszébe: „Olyan könnyel olvassuk már a lapok öngyilkossági híreit, akár a szállodákba érkező vendégeket...”

A fiumei vagy abbáziai szállóban lesz-e, aki betöltse a cenzorszerepet mellette, miként otthon? Elég volt utóbb, ha egy unalmas értekezésbe lapozott bele, mint amilyen a Csetneki Jelenik Elek úré (közös ismerősük Lederrel, a Nemzeti Múzeum derék tisztvise-

lője), aki azt fejtegeti a nemzet színe előtt, hogy viruló leányok, reményteljes ifjak ("lám, én már az sem vagyok!") egyre-másra dobják el maguktól az életet. A meghasonlott kedélyek és kétkedő elmék számára jó termőtalaj a mai társadalom, melynek kaotikus viszonyai még messze állnak attól, hogy belőlük egy jobb állapot jegeződjen. Korunk a szkepticizmus kora: felfogásában igen sok a kiszámíthatóság, igen kevés a melegség; túlnyomó szerepet játszik az értelem, s csak elenyésző csekélyet az érzelem...

Ehhez ő csak annyit tenne hozzá, hogy sok illúzióval szegényebbek vagyunk elődeinknél, viszont mégsem nézünk elég bátran az igazság (és egymás) szemébe. Miképpen ő kényszerült Palermóban: amilyen tüzes és mohó pillantással fogadta magába mindig a műemlékek s romok, a naptól aranyozott ezeréves pillérek festői látványát, éppolyan hatást tett rá az a csenevész fiúcska, akinek kolduló kezébe egy csokor virágot nyomott zavarában. Egy kapásra lenyelte az istenadta, demonstrálván, hogy milyen éhes. Ő nevetséges turistamozdulattal kapta le orra nyergéről a szemüveget, kezébe vette s idegesen játszott vele. „Néhány éve ugyanazokat a tisztított, vasalt öltönyöket váltogatom évszakonként.” Erezte a kezefejére pottyanó cseppet; tán ettől a gondolattól eredt el a könnye. A kölyök torz vigyorral meredt rá, mint egy útonálló.

Az ilyen laptudósításokat a tanári szobában feltűnően el szokták rekvirálni az ő orra elől. De hát a Pesti Naplónak ez a megsárgult régi száma épp az olasz tengerparton unatkozó nyaralóknak való, ha már agyonsütötték agyukat a nappal s nincsen kéznél hidedzuhany.

„Szombaton délután a társaság a Svábhegyre kocsikázott. Együtt voltak Csáky-Pallavicini Artúr őrgróf, testvére, Csáky-Pallavicini Roger őrgróf, B. hadnagy és B. egyéves önkéntes, továbbá négy Barrison nővér, név szerint Ethel, Gertrud, Olga és Zsófia. A társaság igen zajosan mulatott a svábhegyi fogadó egyik különtermében. Különösen Artúr őrgróf volt felettelé jókedvű. Az ő udvarlásai Barrison Ethelnek szóltak, akit folyton elárasztott bókjaival és

szerelmi ajánlataival. A társaság többi tagjai, ismervén Artúr őrgróf legújabb szenvedélyét, nem zavarták őt, csak amikor Artúr hirtelen előrántott zsebéből egy revolvert, és azzal fenyegetett, hogy az egész társaság szeme láttára föbe lövi magát, ha Ethel meg nem hallgatja őt, akkor öccse, Roger őrgróf mégse vette tréfára a dolgot, és kiragadta Artúr kezéből a hattöltésű revolvert... Két fiákeren visszasiettek a városba; Artúr őrgróf úgy viselkedett, mintha mi sem történt volna, csak amíg a Barisson leányok a színpadon voltak, le sem vette róluk a szemét. Amikor befejezték énekszámukat, azt indítványozta társainak, hogy küldjenek valamennyien virágbokrétát a színpadra. Az előadás után a fiatal tisztok a négy énekesnővel ismét elmentek egy belvárosi fogadó éttermébe, ahol cigányzene mellett mulattak, és vasárnapra megállapították terveiket. Ezek azonban meghiúsultak.

Amikor tegnap éjjel Csáky-Pallavicini Artúr őrgrófnak a Ferenc József-laktanyában lévő lakásába belépett két tisztársa, hogy elhívják a városba, iszonyú látvány tárult elébük. Az ágy előtt elterülő szőnyegen ott hevert élettelenül a fiatal őrgróf. Fején tátongó seb, melyből csak úgy patakzott a vér. Mellette a szolgálati revolver hevert, melyből egy töltény hiányzott...

Tartozunk egyébként tudósításunk hitele kedvéért a tény konstatálásával, hogy Barrison Ethel kisasszony felcserélte remek fehér nyári ruháját egy gyásztoalettal, amikor hírét vette, hogy a fiatal őrgróf öngyilkos lett."

Még egy versikét is talált a lap túloldalán. Sztojanovics Jenő (drusza is ráadásul) kuplé-üzenete *Ős-Budavárából*:

„Századvégi lányok csupa chic és játszi kellem
Ez a mi jelszavunk;
A jelennek élünk s az unalom réme ellen
Mámor a mi orvosunk;
Délig séta, délután meg truf, totalisateur,
Este színház, vacsorához pezsgő meg likőr...”

Az ő mai sétája elmarad. Kár lenne ezt a szép tengerpartot elrondítani. Mikor is indul a

fiumei gyors Budapest felé?... Színházi mulatság gyanánt megteszi egy idézet: „Krisztusra! mit tennél meg, hadd lám: / Sírnál? viaskodnál? tépnéd magad? / Innál-e mérget? ennél krokodilt? / Én megteszem...”¹.

A mindenségit! Önök számára ez ünneprontás? Számomra ez volna a világvége.

Hamlettel kelünk, nyugszunk, és örökös a napfogyatkozás.

✱

Ragyogó vasárnap volt. Az Adria kéksége után a horvát alföld jellegtelenebb, elegyes színeket kínált. Az utasok a pisztolydörrenést hallva, a hang irányába siettek, majd meghúzták a vészféket.

A vasútállomás, ahol a holttestet a gyorsvonatról levették, egy kis horvát falu határában van. Hrnetics Károlyvárostól északra fekszik. A károlyvárosi pap azt hitte, hogy a halott Petőfi Sándor rokona. A hiedelem hamar terjedt; a horvát lapok Eugen Petőrfi-Petőfi öngyilkosságáról írtak, aki tükörből célozta meg halántékát. Ezek szerint a másodosztályú vasúti kocsis WC fülkéjében tükör is volt.

A halott tárcájában pár forintot és két (gyűrött) papírlapot találtak mindössze. Az egyik a reáliskola órarendje, a másik Demoszthenész a Koszorúról tartott beszédjének görög címlapja volt. Ennek hátsó oldalán Péterfy Jenő kezeirásával ez olvasható: „E vézna testet nem érheti baj, míg agya működik...”². S alább egy Faust-idézet: AZ ÉN IDŐM LEJÁRT.

Voltak, akik később a talált „hagyaték” hitelet kétségbe vonták, vagy más szövegeket emlegettek. Mint ahogy némely nekrológban vagy megemlékezésben száj- vagy tarkó- és nem halántéklövés okozta a halált.

A pisztolyt mindenesetre Orbán Antal nevű idősebb kollégája kölcsönözte az olasz tengerpartra induló Péterfynek, holott tudvalevő, hogy az adriai fürdőhelyeken nincsenek cápák és krokodilusok.

1996. VII. 30.

1 Shakespeare: Hamlet (Arany János fordítása).

2 Munkácsy Mihály Miltonjáról szóló írásából.